

اصول اخلاقی کار تشکیلاتی با تکیه بر نظرات مقام معظم رهبری

حمیده مطلبی^۱

چکیده:

اگر قرار باشد یک جریان مؤثر ساخته شود لازم است افراد هم فکر و هم دل شناسایی و گرد هم آورده شوند تا یک گروه منسجم شکل بگیرد. آن گاه که چند نفر با یک هدف و اراده در کنار هم قرار می گیرند، تشکیلات معنا پیدا می کند. با توجه به تاکید مقام معظم رهبری بر انجام کارها به صورت تشکیلاتی و جریان ساز ضروری و سزاوار است به این موضوع بیشتر از گذشته پرداخته شود. کار تشکیلاتی موفق متوقف بر مراعات نکات اخلاقی است که بدون آن تشکیلات به ثمر نمی رسد. برخی از این نکات اخلاق مربوط به حوزه ی فردی و برخی مربوط به آن چه درون تشکیلات باید مراعات شود. در مقاله ی پیش رو که به روش کتابخانه ای تهیه شده است ابتدا یک توضیح اجمالی از تشکیلات و فایده های آن بیان شده است و سپس به این پرسش پاسخ می دهیم که چه اصول و الزامات اخلاقی باید بر تشکیلات حاکم باشد تا باعث پیش برد اهداف شود که این موارد با تکیه بر بیانات مقام معظم رهبری انجام شده است؛ چرا که ایشان با توجه به انجام مسئولیت در عرصه های مختلف به گنجینه ای از تجربیات تشکیلاتی بدل گشته اند و تاکید ایشان همواره بر انجام کار به صورت تشکیلاتی می باشد تا نتیجه بخش باشد. از جمله اصول اخلاقی می توان به اخلاص و خدامداری، حق جویی، تقوای سازمانی و قانون مداری، امیدواری، احساس مسئولیت و... اشاره کرد.

واژگان کلیدی: تشکل، تشکیلات، کار تشکیلاتی، اخلاقی، مقام معظم رهبری

^۱ - طلبه سطح ۲، مدرسه علمیه سیدالشهداء اصفهان، کد طلبگی: ۹۵۱۲۲۱۰۴۷۳ hmotallebi9@gmail.com

مقدمه :

بی شک یکی از مهمترین وظایف هر انسانی خدمت به جامعه و تلاش در راه تعالی آن است. کسی که خود را از پرداختن به امور جامعه اسلامی به کل جدا نموده و دغدغه ای در این باب ندارد، از حقیقت اسلام بهره ای نبرده است. فعالیت اجتماعی اثربخش جز با کار تشکیلاتی ممکن نیست؛ زیرا تا نیروها در کنار هم جمع نشده و هم افزائی صورت نگیرد، انجام کارهای بزرگ ممکن نخواهد شد. یکی از آسیب های سبک زندگی ما فردگرایی و کم مهارتی در کار جمعی است و این خود یکی از دلایل ضعف ما در کارهای تشکیلاتی است.

تشکیلات در تعریف اصطلاحی ناظر به گروه متشکل از چند نفر داوطلب است که در محیطی با ساختار منظم و فرایندهای مشخص برای نیل به اهداف گروهی با یکدیگر همکاری می کنند. در این تعریف اصطلاحی تشکیلات یک هویت سازمانی دارد؛ یعنی از نظر دانش مدیریت زیر مجموعه سازمان محسوب می شود.

برخورداری از هدف گذاری و برنامه راهبردی از سویی و توجه به نقش ویژه ی سرمایه انسانی تشکیلات از سوی دیگر ابعادی از یک تشکل کارآمد هستند. در چنین سازمانی هر کدام از افراد سازمان باید علاوه بر انجام وظایف خود با تلاش مخلصانه و مجدانه نقش خویش را در برای تقویت تشکیلات به نحو احسن ایفا کنند و در این میان مدیر مجموعه نقشی منحصر به فرد دارد؛ زیرا علاوه بر اهتمام تربیت معنوی و رشد مدیریتی خود باید توجه ویژه ای به زیر مجموعه داشته باشد تا بتواند پیشرفت تشکیلات را تضمین کند.

ضرورت تشکل یکی از بدیهیات است. زیرا فطرت حق خواه هر انسان به فواید کار دسته جمعی و منظم و شکل یافته و با مدیریت برگزیدگان از اعضا پی می برد. اسلام هیچگونه منعی از تشکل نکرده است و جز مواردی که امکان کار گروهی نباشد، در سایر موارد توصیه به حرکت انفرادی ندارد. از جمله کارهای تشکیلاتی و جمعی مورد سفارش اسلام می توان به نماز جماعت، جهاد و حج و... اشاره نمود.

امام حسن علیه السلام می فرمایند: «هرگز گروهی در کار یکدست و متحد نشدند مگر آنکه کارشان استحکام یافت و پیوندشان استوار گردید.»

همچنین با مراجعه به قرآن آیاتی را می یابیم که خداوند در زمینه های مختلف به تشکل و حرکت جمعی توصیه و امر کرده است و همچنین آیات دیگری را می بینیم که توصیه اموری فرموده که

شکل کامل این امور با تشکل و تشکیلات پدید می‌آید. از جمله در آیات ۱۹ تا ۲۲ سوره مجادله ، و آیه ی ۵۶ سوره مائده ، آیه ی ۲۰۰ سوره آل عمران و آیه ی ۶ سوره فاطر و...

شاید بتوان سوره ی عصر را تشکیلاتی ترین سوره ی قرآن نامید.

در این میان طلاب و سایر فعالین جامعه باید توجه شان به گراهای دقیق دیده بان انقلاب یعنی مقام معظم رهبری باشد. مقام معظم رهبری درباره ضرورت ایجاد تشکیلات و کار تشکیلاتی می‌فرمایند : « تشکیلات یکی از فرایض هر گروه مردمی است که یک هدفی را دنبال می‌کنند. تشکیلات یعنی نظم، یعنی تقسیم وظایف، یعنی ارتباط و اتصال و زنجیره‌ای کار کردن؛ این معنای تشکیلات است؛ این چیزی است که نه فقط بد نیست، بلکه یک چیز خوب و بلکه یک چیز ضروری است. هیچ کاری در دنیا بدون تشکیلات پیش نمی‌رود. انقلاب اسلامی ایران هم بدون تشکیلات پیش نرفت و پیروز نشد.»

در مکتب اسلام نیز تشکل امری ضروری می‌باشد و آن را هم از راه شرع و هم از عقل و تجربه می‌توان اثبات نمود.

برای کار تشکیلاتی موفق باید نکات اخلاقی خاصی را نیز رعایت کنیم تا تشکیلات ما به ثمر برسد. برخی از این نکات اخلاقی مربوط به حوزه وظایف فرد در عرصه خودسازی و تعیین نسبت خودسازی و جامعه سازی است و برخی مربوط به آنچه در درون تشکیلات باید مراعات شود می‌باشد.

از جمله اصول اخلاقی می‌توان به اخلاص و خدامداری، حق جویی، تقوای سازمانی و قانون مداری، امیدواری، احساس مسئولیت و... اشاره کرد.

ما نمونه‌های موفق زیادی از تشکل‌های انقلابی درون دستگاه نظام جمهوری اسلامی ایران هم داریم که بر اساس ایمان، اعتقاد، عشق انقلابی و احساس مسئولیت به وجود آمدند و معیارهای دینی و انقلابی بر آن‌ها حاکم گردید. از جمله تشکیلات جهاد سازندگی که یادگار ارزنده امام بزرگوار ماست؛ حقیقتاً شجره طیبه‌ای است که به دست با برکت امام بزرگوار رشد کرد و میوه داد و کشور و ملت را در مراحل مختلف بهره‌مند نمود. همچنین می‌توان از تشکل‌های سیاسی از جمله حزب جمهوری اسلامی نام برد یا از تشکل‌های مردمی مثل بسیج مستضعفان که یکی از نوآوری‌های امام بزرگوار بود و اولین تشکیلات مسلح نظامی انقلاب نیز در حقیقت فرزند بسیج بود. از جمله تشکل‌های ادبی می‌توان به انجمن قلم اشاره نمود. پژوهشکده رویان هم نمونه موفقی از تشکل علمی است. از تشکل‌های حوزوی می‌توان به نهاد نمایندگی رهبری در دانشگاه‌ها اشاره نمود که باعث ارتباط موثر و سازمانی و تشکیلاتی با دانشجویان گردید.

با توجه به موارد گفته شده و تاکید مقام معظم رهبری بر انجام کار تشکیلاتی و جریان ساز ، ایجاد تشکیلات و سازماندهی افراد برای انجام امور ، ضرورتی است که متأسفانه هنوز به طور شایسته به اصول و روش های آن مسلط نیستیم و اگر بخواهیم در این راه توفیق داشته باشیم و از برکات آن استفاده کنیم باید ابتدا به ضرورت کار تشکیلاتی پی ببریم و سپس به این سوال پاسخ بدهیم که الزامات اجرایی و اخلاقی آن چیست که به آن ملتزم شویم.

در رابطه با عنوان پیشنهادی مقالات و کتابهایی به چشم میخورد که اکثراً به صورت تک بعدی به موضوع کار تشکیلاتی پرداخته اند. به عنوان مثال در کتاب «کار باید تشکیلاتی باشد» نوشته محمود زارعی از انتشارات شهید کاظمی ، به تشکیلات از دیدگاه مقام معظم رهبری پرداخته شده است ؛ یا در کتاب « تاریخ تشکیلات در اسلام » نوشته دکتر محمدرضا شهیدی پاک این موضوع از منظر تاریخ اسلام بررسی شده است . اما در تحقیق پیش رو که به روش کتابخانه ای انجام شده است ما علاوه بر بررسی اصول و الزامات اخلاقی اسلامی مورد نیاز در تشکیلات ، این موضوع را با تکیه بر بیانات مقام معظم رهبری بررسی کرده ایم که باعث تمایز این مقاله از سایرین می شود.

۱ - مفهوم شناسی تشکیلات و تشکل

در ابتدای مقاله و پیش از آغاز بحث از موضوع اصلی، لازم است به بررسی مفاهیم اصلی و پرکاربردی که در این مقاله مورد استفاده قرار گرفته پرداخته شود.

۱-۱- تشکل

تشکل واژه‌ای عربی از باب تفعّل و به معنای شکل گرفتن و صورت گرفتن است.^۱ این واژه در اصطلاح به معنای گروه یا مجموعه‌ای است که بر اساس آرمان و هدفی معین، اعم از اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، گرد هم آمده‌اند و فعالیت می‌کنند.^۲ شکل پیدا کردن؛ صورت پذیرفتن؛ به‌صورتی در آمدن^۳

۱-۲- تشکیلات

ج تشکیل. سازمان های مختلف، ادارات و مؤسسات^۴
مترادف تشکیلات: موسسه، اداره، نهاد تنظیمات، سازمان، دفتر دستک، اسباب، اثاثیه،
برابر با فارسی: سازمان، سازو برگ^۵

معنای عام تشکیلات و تشکل عبارت است از مجموعه‌ای متشکل از چند نفر برای رسیدن به یک هدف مشترک. این مجموعه می‌تواند در قالب خانواده ای باشد که در کنار یکدیگر زندگی می‌کنند و اهداف مشترکی دارند یا در قالب افرادی باشد که در یک مجتمع مسکونی ساکن هستند و حداقل یک هدف مشترک در این مجموعه دارند یا در قالب هیئت نهاد یا کشوری باشد که اعضای آن در کنار یکدیگر هدف یا اهداف مشترکی را دنبال می‌کنند؛ اما تشکل و تشکیلات گاهی در معنای خاص تری به کار می‌رود که ناظر بر لایه و سطح خاصی از افراد جمع شده در کنار یکدیگر است.^۶ تشکیلات در تعریف اصطلاحی ناظر به گروه متشکل از چند نفر داوطلب است که در محیطی با ساختار منظم و فرایندهای مشخص برای نیل به اهداف گروهی با یکدیگر همکاری می‌کنند. در این تعریف اصطلاحی تشکیلات یک هویت سازمانی دارد یعنی از نظر دانش مدیریت زیر مجموعه سازمان

^۱ - علی اکبر دهخدا، لغتنامه

^۲ - قیصری و فاطمی، تشکل های سیاسی در گفتمان سیاسی، ص ۱۲۲

^۳ - حسن عمید، فرهنگ عمید

^۴ - محمد معین، فرهنگ معین

^۵ - شرکت آبادیس، دیکشنری آنلاین آبادیس

^۶ - شیخ محمدحسن وکیلی، اخلاق کار تشکیلاتی، ص ۵۱

در روایت نقل شده است که «رحم الله امرا عمل عملا فاتقنه» خداوند فردی را که کار نیکویی انجام دهد و آن را محکم و متقن گرداند مورد رحمت قرار می‌دهد.^۱

در روایتی هم از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل شده که فرمودند: «زمانی که عملی را یکی از شما انجام دادید محکم و متقن به پایان رسانید.»^۲

در تشکل از آنجا که کار جمعی است و بحث حق الناس در بسیاری از موارد مطرح می‌شود مسئله ادغان خیلی ارزشمند است کارهای نیمه کاره و بدون رعایت شرایط یکی از آفت‌های مهم تشکل‌ها است.^۳

۱-۱۰-۳- تمرین راه تحصیل اتقان

راه به دست آوردن اتقان در کارها صرفاً مراقبه و تمرین است. ادغان مهارتی است که انسان باید آن را تدریجاً کسب کند تا در وجودش ملکه شود او باید از امور کوچک شروع کند و به درست کار کردن و صدق در عمل دقت داشته باشد. قرآن کریم صدق در عمل را یکی از صفات مومنان می‌داند.^۴

«اولئك الذين صدقوا»^۵

۱۱-۳- پرهیز از تشکل محوری

گاهی انسان وقتی وارد یک تشکل می‌شود صرف بودن در تشکل برای اهمیت پیدا می‌کند و این موضوع به یک هدف مستقل تبدیل می‌شود و فرد صرفاً از حضور در تشکل لذت می‌برد، این یک آفت اساسی است. تشکل را باید برای خدا و رسیدن به اهداف الهی خواست نه برای خود تشکل. اگر یک تشکل برای اعضای خود تبدیل به محور شود و اعضا به آراسته کردن تشکل و گسترش دادن و مشهور کردن نام تشکل مشغول شوند خود به خود از آن هدف نهایی که به دنبالش بودند دور می‌شوند.^۶

۱ - علی ابن جعفر الصادق ، مسائل علی ابن جعفر و مستدرکها ، جلد ۳ ، ص ۹۳

۲ - شیخ محمد بن حسن حر عاملی ، وسائل الشیعه ، جلد ۳ ، ص ۲۲۹

۳ - شیخ محمدحسن وکیلی ، اخلاق کار تشکیلاتی، ص ۸۶

۴ - شیخ محمدحسن وکیلی ، اخلاق کار تشکیلاتی، ص ۸۷

۵ - قرآن کریم ، سوره بقره ، آیه ۱۷۷

۶ - شیخ محمدحسن وکیلی ، اخلاق کار تشکیلاتی، ص ۸۸

۱۲- ۳- روابط حسنه برون تشکیلاتی با اعضای تشکل

مسئله مهم در اخلاق جمعی در تشکل برقراری روابط نیکوی برون سازمانی است. طبیعتاً افراد در درون تشکل با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند. این ارتباط به ظاهر مربوط به درون تشکل است اما اگر بخواهیم این ارتباط مستحکم باشد، باید سعی کنیم این ارتباط از درون تشکل به بیرون تشکل هم کشیده شود؛ یعنی با اعضا، فقط در دایره داخل تشکل، مرتبط نباشیم؛ بلکه سعی کنیم به همدیگر سرکشی کرده و به ملاقات هم برویم و در مشکلات فردی شخصی به کمک یکدیگر بشتابیم تا بتوانیم این پیوند روحی را که بین ما برقرار است تقویت کنیم. هرچه روابط برون سازمانی قوی‌تر باشد به تبع روابط درون سازمانی هم تقویت خواهد شد.^۱

۱۳- ۳- تکلیف محوری و بی‌توجهی به پست و مقام

نسبت به آینده، بایستی خودمان را برای خدمت در هر جا و به هر گونه آماده کنیم؛ بدون اینکه قبلاً در جایی خدمت خود را نشان و مشخص کرده باشیم. از اول انقلاب خودم این گونه بودم و بنایم بر این بود.^۲

توصیه‌ام به شما برادران عزیز این است که هر جا هستید هر کاری که احساس می‌کنید انقلاب بدان نیاز دارد آن را انجام بدهید.^۳

۱۴- ۳- پرهیز از استبداد در رای

اینطور نباشد که تو بگویی چون در این کار به من مسئولیت سپرده شد، من باید دستور بدهم و دیگران از من اطاعت کنند. یعنی با تاکید و مبالغه می‌گویم مبادا چنین فکری بکنی و چنین حرفی بزنی. این روحیه که من اینجا چون مسئولیتی دارم، باید بگویم و دیگران بی‌چون و چرا حرف من را گوش کنند.^۴

^۱ - شیخ محمدحسن وکیلی، اخلاق کار تشکیلاتی، ص ۱۰۲- ۱۰۱

^۲ - محمود زارعی، کار باید تشکیلاتی باشد، ص ۹۷

^۳ - محمود زارعی، کار باید تشکیلاتی باشد، ص ۱۰۰

^۴ - محمود زارعی، کار باید تشکیلاتی باشد، ص ۱۰۳

۱۵ - ۳ - گذر از موانع

موانع نباید کسی را بترساند هنر مدیریت همین است که از موانع عبور کند موانع نباید انسان را متوقف کند فضلا از اینکه به قهقرا بکشاند و به عقب برگرداند.... نباید مانع را بزرگ کرد و گفت نمی‌شود کار کنیم نه باید کار و تلاش کرد.^۱

^۵ - محمود زارعی ، کار باید تشکیلاتی باشد ، ص ۱۰۷

نتیجه گیری

با بررسی های صورت گرفته در این مقاله به این نتیجه رسیدیم که برای کار تشکیلاتی موفق باید نکات اخلاقی خاصی را نیز رعایت کنیم تا تشکیلات ما به ثمر برسد. در اخلاق اسلامی کار تشکیلاتی و گروهی اهمیت بالایی دارد و رهبری مکررا بر این موضوع تاکید کرده است. ایشان بر اهمیت کار تشکیلاتی و نقش آن در پیشرفت جامعه تاکید دارند و معتقدند که کار باید تشکیلاتی باشد تا به توسعه و پیشرفت فردی و اجتماعی کمک کند. کار تشکیلاتی می تواند به توسعه و پیشرفت جامعه کمک کند و با ایجاد حس تعلق و همکاری سبب ایجاد یک جامعه ی قوی و مقاوم شود.

اخلاق اسلامی بر مبنای اصولی بنا شده است که این اصول در کار تشکیلاتی نیز باید رعایت شود. برای کشف و بررسی این موارد به منابع مختلف اسلامی و کتاب هایی که در این زمینه نگارش شده است مراجعه کردیم و در کنار این موارد از بیان بسیار مفید و جامع دیده بان انقلاب اسلامی یعنی مقام معظم رهبری استفاده کردیم. ایشان به عنوان شخصیتی فعال در عرصه سازماندهی مبارزان و نیروهای جهادی پیش از انقلاب و کسی که از اوان پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی با قرار گرفتن در مصدر مسئولیت های بزرگی همچون عضویت در شورای انقلاب، سازماندهی نیروهای مردمی در ابتدای جنگ تحمیلی، نمایندگی شورای اسلامی، ریاست جمهوری و ده ها ماموریتی که لازمه ی آن سازماندهی تشکیلاتی بوده، اکنون به گنجینه ی تجربیات تشکیلاتی بدل گشته اند و رجوع به آراء معظم له در این عرصه می توان یکی از راهبردی ترین ابزارها برای فهم نگاه اسلام در مورد اصول اخلاقی حاکم بر تشکیلات می باشد.

برخی از این نکات اخلاقی مربوط به حوزه وظایف فرد در عرصه خودسازی و تعیین نسبت خودسازی و جامعه سازی است و برخی مربوط به آنچه در درون تشکیلات باید مراعات شود می باشد. از جمله اصول اخلاقی می توان به اخلاص و خدامداری، حق جویی، تقوای سازمانی و قانون مداری، امیدواری، احساس مسئولیت و... اشاره کرد.

منابع

- ۱- قرآن کریم
- ۲- وکیلی ، شیخ محمدحسن ، اخلاق کار تشکیلاتی ، مشهد : انتشارات موسسه خدمات مشاوره ای و پژوهش های اجتماعی آستان قدس رضوی ، چاپ سوم ، ۱۴۰۲
- ۳- پور علی سرای ، محمدحسین ، اخلاق تشکیلاتی از دیدگاه اندیشمندان معاصر ، قم : مدرسه آیت الله بهجت ، ۱۳۹۵
- ۴- مجلسی ، محمدباقر بن محمدتقی ، بحار الانوار ، بیروت : دار احیاء التراث العربی ، ۱۴۰۳ ق
- ۵- قیصری ، نوالله ؛ فاطمی ، سیدجلال الدین ؛ ، تشکل های سیاسی در گفتمان سیاسی امام خمینی (ره) ، فصلنامه اندیشه سیاسی در اسلام ، ۱۳۹۳
- ۶- تمیمی آمدی ، عبدالواحد بن محمد ، غرر الحکم و درر الکلم ، قم : موسسه فرهنگی دارالحديث ، ۱۳۹۵ ،
- ۷- زارعی ، محمود ، کار باید تشکیلاتی باشد ، قم : انتشارات شهید کاظمی ، چاپ بیست و هفتم ، تابستان ۱۴۰۰
- ۸- عمید ، حسن ، فرهنگ عمید ، تهران : انتشارات امیرکبیر ، چاپ ششم ، ۱۳۷۵
- ۹- معین ، محمد ، لغتنامه دهخدا ، تهران ، چاپ سیروس ، ۱۳۳۷
- ۱۰- ورام ، ابی الحسین ، تنبیه الخواطر و نزهه النواظر ، قم : دارالکتب الاسلامیه ، ۱۳۶۸
- ۱۱- علی بن جعفر عریضی ، مسائل علی بن جعفر و مستدرکها ، بی جا ، بی نا ، ۱۳۶۸
- ۱۲- <http://abadis.ir>
- ۱۳- www.khamenei.ir